

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. /

Fylke:

Vest Agder

Tilleggsspørsmålnr.

Herad:

Lista, Herad og Spind

Emne: *Arde og Plog.*

Bygdelag:

Fladbygd og heier

Oppskr. av:

Anders Grostøl

Gard:

Far bode på Grostøl

(adresse):

Stokke og Farsund

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle. *Ja.*

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

*og etter det far (født 1824) og farmor (f. 1789, d. 1887) fortalte
og det andre vduge gamle folk he sagt.*

SVAR

1. *Arde, både reiskabe å nabne å utkjint i alle dei tri heradane. Plog he vore brugt så lenge noen som eg he talk med vid.*

2. *Da folk på flade Lista mest brugte å få frakkene nersmolla ma, vd ei stokkehjør.*

Ho va jort å 5 eigestokke, 4 fod lauge å 3x3 tomme i firekant.

I hver å dei stokkan va der setta inn tinne enten å jednu hel stål hel i gamal ti å tre-helst einal. I hver høvestokk va der stend to avlange hale å sette å ogan i jernom.

Der sto 5 høvestokke å ei stokke hore, å se ein hest brugte di tiast 5 tinne i hver stokk.

 Når åga va ein stokk å ei stokke hore

så både tynt å smal at horva blei passelig lealøs, så sag ho mest slit ud når di horvde (stokk)

Op i heian va ågran heller små, å di blei siast spadd å ikkje pløid, for der va ikkje kjorevege te di fleste heiegare før frå 1880-90 å sian.

På desse garan fekk di såkødn nemolla ma ei horveriva. Horveriv-hove va på lag som hove på ei høiriva, men da va tykkar - op te 2 tommal hver veg - firekanta.

Åg he sett horverive ma einar te sinne. Tinnan sto på lag 2 tommal frå enannen. Va da har åger, joreplåger som hadde leie urørt se joreplan blei teien op om høusten före, kunne di ikkje horve ma ei gong. Fyrt hadde di ^{hakke} kodne ner, å så tog di spær horvestrog for å jore ågeren slett. Åg he aller sett at noen he hakke kodne onne ma et hakkegrov. Va ågeren nylig spadd, så va da lett å få kodne molla ner. Då stråig di horveriva fram å tebagert, fram å tebagert. Da slete molla å horvde kodne ner.

3 Ytia frå 1875 å framette såg eg alle noen som høide joreplan ma noen slags plog hel noye som ligne en ard. Alle både på slette lanne å i heian høide joreplan ma et grev et høuegrev å jedn ma et bestapt pålag så tykt som et spaskapt, å 3-4 fod langt Men så fekk di høueplog i prestegar. Han hadde veltufföl te beggje

3
sian, å di kjört an me heste i
joreplågeren, for di hadde sette
så langt imellom. Di hadde pløid
fråan ner, å bare sette i annetog
(pløid) for, så joreple raan sto nok 18-
20 tomnal imellom. Når folk
spadde joreplan ner, sette di i
hver spaveida, så raan kom 10-12
tomnal ifrå enannen. Da va
runtom 1890. Frå omtrent den
tia blei der ettervert fleir å fleir
som pløide joreplan ner, å nå
jor mest alle da. Å di fleste
pløide di op om høusten nå,
men folk som ikkje he hest,
spadi op om høusten ennå.
Frå rundt om 1890 va der noen
enkeltte som fant på noye som
ligne he høueplozen i prestegar,
he å høue joreplan md. Å nå
ader mange som bruge såntu
noen, endå om di he hest å heste-
kappa, for di lige ikkje å ha
hesten i joreplågeren, å di helle
ennå på å sette så tett at di
kan kje bruge hestekappa me
høuegrev på. Desse heimelaga
høueplozan bruge di på den må-
den at et mennesk jenge føre
å drege høueplozen, å ein jenge
bagete å styre. Det a et gammelt
or på lista som seie: "Det a mange
slags lag på snusdau" å så kan
en godt seie om di heimelagte
høueplozan Mange bruge

ei udsleden spaa a pladejedn hel plade
 stål ma en mole a skapt på. Så bruge
 di et par lektermole a spigre ihob så
 der bli et tvørhandtag te a dra i
 a to arme te holde i for den som
 ska styre høuepløjen. Og he ou
 sett at ein opfiunnsom mann (inn
 i heian der det vekte eigeskap) som
 hadde funne en lagelig mole sjel-
 grodd eigetre som han jorete høue-
 plog. Han hadde kladd greve
 som sko gå i molla ma pladejedn.
 Da a jo en slags ard, men han
 kalde da høueplog - visste hje da
 andre nabne. Og he bare sett den
 sine som og helst ville kalle ard

5—

6 Da heite skogle hel ou dratte
 te plog. Mange bruge høue skogle
 hel ou dratte. Begge nabnen
 bruges som da felle ma same
 meininga.

7—

8—

9 Nei nabne a heilt utgjent her
 Men der va en slags korve her på
 Lista som blei arbeid i bygda före
 1900. Rammen var a te.
 a i den sto der 5 sterke sinne ma
 et lide skjar nere på hver sinn

5

Der va 2 linne i kvar sistokk å
ei i franspissen Di va longe, for
di va svart solide. Di jikk a brug
da her kom dei små 7 lins jitr labo
behovet, å nå d dei ou jingen a
brug, å mi he fatt okke fjörharvi.

10 På noen a desse hvordan komme
en regulere jibden di sko gå
på den måden at i plassen for
ringen i frammenen te å hok-
ke krojen i drøttan inn i nær
en spende føre, så vader på frans-
spissen et jidn som dette
eg he tegne her. De va blinka te
stokkan å jove sitt te å holle di ikob.

11. Å sette joreple ma høueplozen,
~~te~~ ja drille op ma å sette
i fora, tru eg ikkje di jore i pu-
stegaren. Men då folk bejorte å
kjøbe hestehakke, så va der noen
som fant på ou så å sette jore-
spelan på den måden. Di delde
op å sette fram ettekvart i
midden a vaida, å når ågeren
va sett, så grovdi på, enten md ei
høitiva a bare tre hel ou mi ei
stokkhorv som di sunde ma lin-
nan i vere å let hesten dra, så
jåbne horvestokkan molle så joreplan
bli dekket.

12. På di heimelaga høueplozan va ingjen 2446
ritel (kniv)

13. Ja, nå bruges bare fabrikkklaga ploge
 Nest Kvornelands å Kyllingstads
 frå Jaren, å Liens frå Prentals-
 kanten. Men den fyste jidnplogen
 som kom te Lista, kom i åre 1842.
 Då hadde stortingsmann Selak (Mla)
 Reiarson Midkassel (Kest) kjøpt me
 seg heim en jidnplog som der då va
 moje tale om i bygda. Då va far
 min 18 år. Då han va på lagår,
 kjøble han en gar i Hamanger
 å hadde den garen i Får.

Han he forteld meg at han hadde
 en mann te å pløie for seg. Får
 hadde hest, å pløiaren hadde sin
 hest me å en vakkem sin te
 å „kjøre åggjan“. Får hadde da
 skriaste arbeit sjal. Han sko
 fye tett bagette pløiaren me
 ei spaa (ikkje spå) å „stikke ette
 plojen“. Stikke i fora me spaa
 a for at fora ikkje sko velte
 skobazers i fora igjen. Dei pløi-
 de me treploz. Den lange forra
 som en ploz velte op, kalles her
 ei pløiefor, å hola der pløiefora
 a velte op a, kalles fora. Hesten på
 høgre sia a plojen „junge i fora“.

Då ag 1921 tog op arbeit for å samle
 te et bygdemuseum på Lista, vil-
 le eg pleit ha en treploz i sam-
 lingen. Eg for bygda ront, men
 en treploz va ikkje te a finne.
 Så for eg rundt Spind a Perad

7
å på tapta i Herad fant eg dd eg hadde leit esse så lenge. Sa eg fru den pløjen a noge rektig interessant. Har ligne mest nr 11 hel nr 14 a dei pløjetypen som fye ma innut. Eg fekk dotter mi, Anna Grostøl, he å ta et foto a pløjen. Da legge eg ma. Da syne at veltefjåla a krom-udhoggen a en bykk stukk. Men pløjen he ligevæl ikkje velte godt nok. Så he di lagt på an en tre-klatt på baghantun a veltefjåla. Endå ikkje nokk. Ein dugelig treklatt se; kven veid om di då blei fornøid. Di va dæ alle dei som hadde brøgt den pløjen då eg kjøp. en. Eg legge ous ma 2 tegninge a den andre sia a pløjen. Da a for å syne ei innretning i pløjen som eg aller he sett i majen se.

Tegning nr 2 forklare tydelig at pløjetypen a bust så dd kan bevege seg op å fur onne pløyinga uden kontroll a han som pløie ho nytta der kanna vore i slikt kan eg ikkje forstå. Da einack kan vere at der høyre en lous trekjile se pløjen som kan skjiles inn enten onne hel iver den bagre ennen a pløjesepor å regulere ho juft pløjen ska gå. Eg finne da atte på nr 11 a 13. Den skjilen a kommer vekk på denne pløjen. Pløjekniven som stenne

vertikalt, men noge på skrå, kalle mi restelen, å den som löise fora i botnen heite vangselen. Så a der då veltefjola som a høgre sia a pløghuse. Vinstre ska heite lannsia. I botnen a solen. Da a bare en noksa tykk nagle a eigetre som helle åsen ner. Solen a bare tre ma jdnpløte på lannsia. Den jdnboltten som helle nere kanten a veltefjola ud frå lannsia, ser ud te å vere setta på seinar. Der a et merke på den bagerste opstanderen i styre som syne at der nok frå fyrst a he vore ein brestinert, men at den he brekt, å di he sette ein ny a jdn. For å jøre den pløgen så forstellig som måntlig he eg fått ein som kan tegne te å lage ei teyning a pløgen sett frå lannsia.

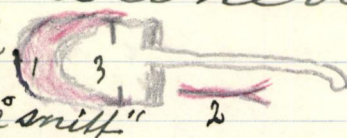
I 1855 kom der landbrukskole på Huseby - gamle kongsgaren på Lista der dei meine Halvdan svart va fått, å der mor hans va kommen frå Landbrukskolen va der bare 5 år. I den tid va der en smee der som arbeide pløge med veltefjola jdn. Dei sa da eto vere ret. god pløge. Og he fått tag i ein te museu som lette alt eg kan finne ud ska vere a Husebysmeens arbei, men eg he ikkje billed a han nå. Da a en noksa "slank" pløge

14 Nei, plog som fig 8 he og aller sett. 9

15 Jan, da brugte di da' og va i opvokst
ren, når di pløide, buså når
di hadde veltfjøl a jerdn. Og veid
ikkje om og he sett di he pløid
med treplog. Di brugte ei almin-
delig spade, ikkje breiar hel så
di kunne stikke 'n inn i plog-
husc a ho kunne stå der når
di pløide.

Ja, spaan a i gronnen et kar-
pittel for seg sjæl, men og ska
la da med likevel her.

Da' og va liden, brugte mi bare
ein slags spade a spa i jorden.
Mi kalde di spjæde. Smeen arbei-
de spajerdn. Det blei ståsett i blae
Ørne smiriga, a så komra ud
Med same ståle va sveisa fast
i da opklærte ebne a jerdn, bli-
den andre kanten a ebne ou
hoggen ei groibing i

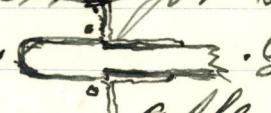

№ 1 a spajerdn i "frontrå smitt" 2
№ 3 a spasje farig a jerdne setta på så
spaa a farig te brug. Spasje va
mellom 1/4 a 1/2 tommal tykt i den
øvre kanten som en brødde på
når en sko ja spaa ner i jora.

Så va da' kj så lengje for der kom
jennspæ - laga med masjin, tre
og, far di va pressa et gran holt,
h i øvre enden va der boid
ihob a klukka en ring te sette
skapte i, a nesette blae ei form
der skapte kunne klunkes fast

"Ho a så lett som ei søllesjei" sa far da
han hadde sette skapt på den fyrste
jinnspaa. Da kunne vere 1882-84.

Et gran seinar, kanskje 1890 fant spa-
smeen på å lage noen skertar spae
som han kalde jørspae. Dei va meint
å sto bruges te nybrodsarbei.

Di ligne sjispaan, men sje ner
i groibinga i spajedne a möje
smalar hel på sjispaan, å så a
der jennbeslag på övre kanten a
sjei a stemnd skapte te å trö på
å så a der en jennplade klinka
fast i spablae ma övre kanten
på bagsida te støtta for skapte
når da leide på. Den slags
jörspae brugte alle i bygda
runt om Farsund heilt te den
smeen daide. ^{ca 1915-2000} Han heite Matias
Jørgensen Gullestad, å va kommen
frå Kvinnedal. Han va ei gojäsme.
Da her kom jinnspae, blei dei helst
brugt i plojen te å sjöre molla a
vellefjola ma.

16

Om treplojan veidag da iukje.
Den treplojan ag te ma alle dei
paleggen ville rode seg full, så
den kunne di kje velte den veg,
men jennplojan ser en tiast
af di bli velte te högre. Da slide
de både på vaagselen å kausena
vellefjola, derfor te ag sette
forstygliche plöiare som te halle
plojen på sett hjöl å trökt ner

på styre så kan bare he jenge 11
på halen a salen.

17. He aller sett da på gamle pløge.

18. Nei, og he ikkje sett ein bakkepløge
på lista, ikkje i heian eigong.

19. Den vanlige pløiejubba her i
byggda a frå 4-6 op te 7 tommer

På jennploget plar der vere ein
hel ann slags regulering fram-
me på pløgeisen te å regulere
både te breitt pløgen ska gripe
å te jukt kan ska styre.

En godt regulert go pløge ska
kunne gå et heilt stykke på
slott å steinfri jord uden sty-
ring, når bare hestane drege
jakt å slott.

På pløgen nå a der enten stille
jult hel en sløtesto.

Da fyste og tru og såg stillejul
va kontou 1900. Da va her flere

som kjøpte noen små ameri-
kanske "Southend" pløge med
treas å hestene te å pløge net
å pløge op joreple med, å mest
på same tid kom her noen svei-

ske pløge med vendbar skjær, å
skjær som blei sett inn i skjærpis-
sen å best fast med ein einaste stue.
Den hadde ein stillejul. Arvika pløgen.

20. Ja, men te å pløge op joreple te
de vanlig at folk seje ristet
vakk, hel bare løpte hanopa feste 2446
han.

21 Nei.

12.

22 Dersom ikkje ågeren hel agra
der ^{de} ska pløies a tett med hus,
så legge en både plog a stogle a
ploghammelen i ei arbeidskjera
a kjøre da te arbeidsplassen, a
så ou på heimveien.

23 Ukjent her.

Frå før 1900 va ploga a sme Sigurd
Leland i Lyngdal nokka nøje brukt
Di pløide godt, men folk klage
på at di va tung.

Med alle leggde ja ou by-smee
brukt a lappe på pløge, te a ma
a kresse røstet, a kresse a legge
på vangel, a lappe veltefjøl
med en lapp på bagsia.

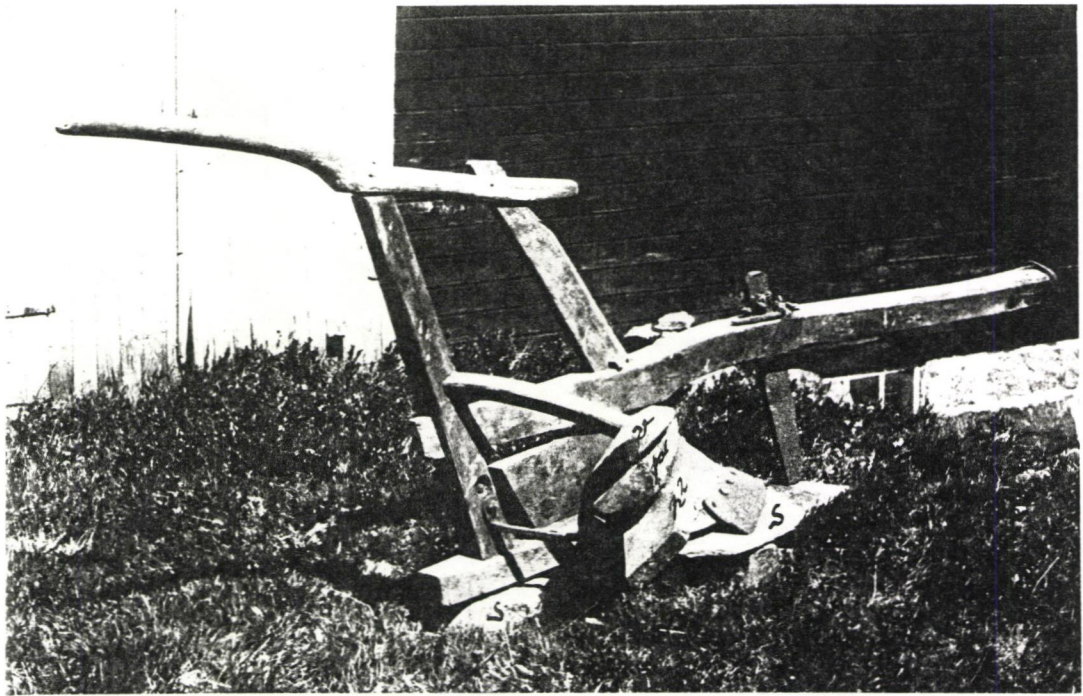
Ly he oil på Museet et gammalt
rusta stykke smearbei som kan
ha vore a et gammalt pløieredskap
Da he vore pålagt (sveisa på) a
da ser ud som da ska vere et
plogsjor - en vangel som he vore
sett fast på framennen a den
eigestokken? som va plog sole på
den enkelte måden at solen
rett a slett va dreven inn i
opninga i bakparten a stangulen

Pålitte sveisa på

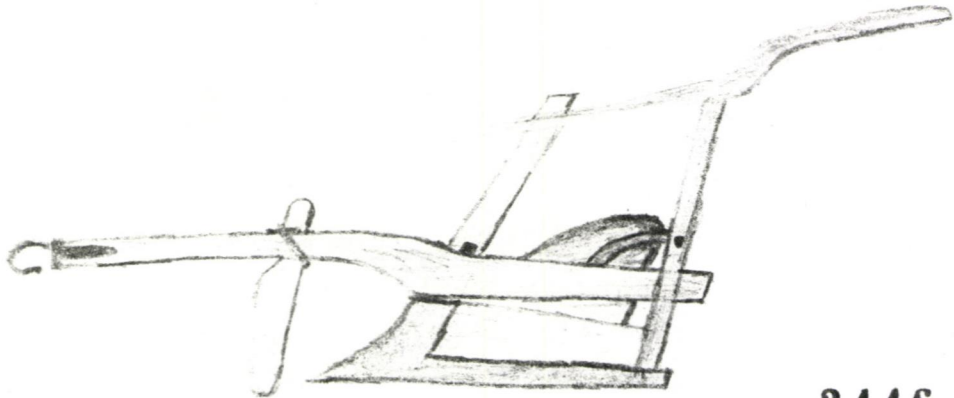
Ly ville sa dette
smearbei med for
og he aller sett slitt
før 1948 Anders Brustil

2446

Forklaring til foto: S skiferstykke som polgen er støttet opp med under fotograferingen. v er veltefjøl av tre. p¹ og p² er pålegg på veltefjøla begge av tre. Anders Grostøl. Fot. Anna Grostøl 1948.

*Tegning til emne i Arday plog
fra Anders Grostøl*

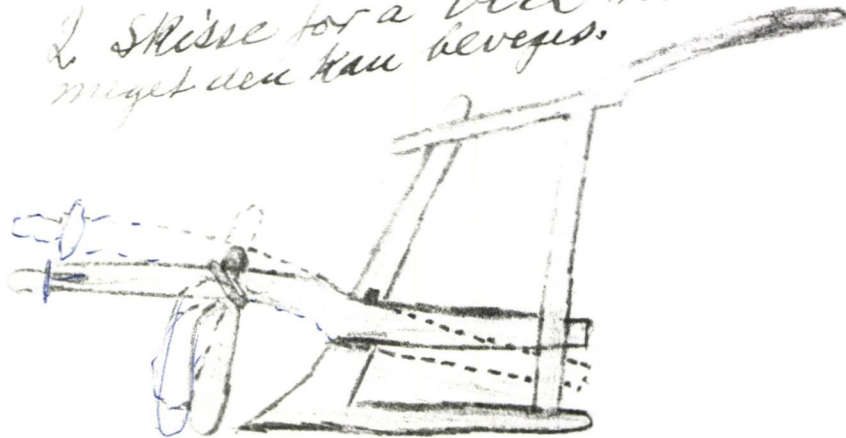

2446

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

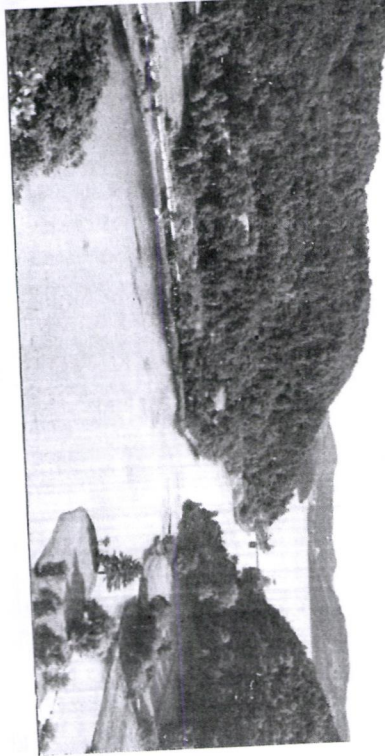
2446

*2. Skisse for å vise hvor
mygt den kan beveges.*

*Tegning til emne i Arday plog
fra Anders Grostøl*

2446

Strømmen

Framvaren med Strømmen er et praktisykke av norsk natur.

Alle opplysninger om losjiforhold, ruter, leirplasser, badestrander, turer, severdigheter etc. meddeles av:
Kjøpm. T. A. Pedersen, Farsund telefon 107.
o.r.saktører Rolf Sundt, Oslo, telefon 12900
og Farsund Reisetrafikklag, Farsund.

Kjører en opp til utsiktsplassen «Ingersjø» får en plutselig se hele det sydvestlige Norge bre seg for ens blikk. Fjell — fjord — skog — øyer — holmer — nes — småvann — grønn eng — flate lynnmoer — heier — havet i krans utenfor blånende mot himmelen i vest. «Ingersjø» gir deg alt — det er Norge i nøtteskall!

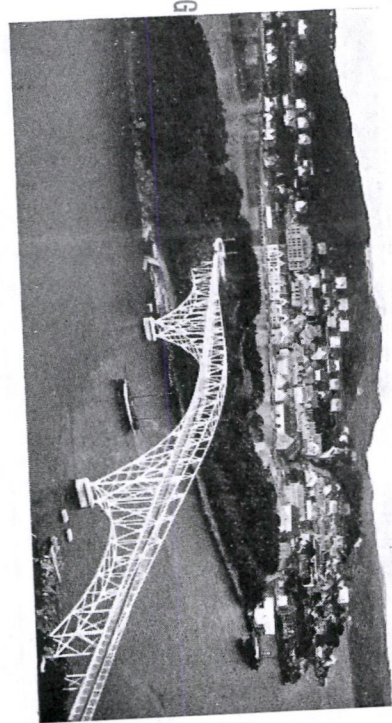
Ingersjø.

UTGITT AV:
FARSUND REISE-
TRAFIKKLAG 1939.

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING
2445

Nordsund bro.

KART OVER

FARSUND OG OMEGN.

Dele kort under med til orientering. Det er godt å vite om de små landsbyene i alle mellom og her i de små byene!

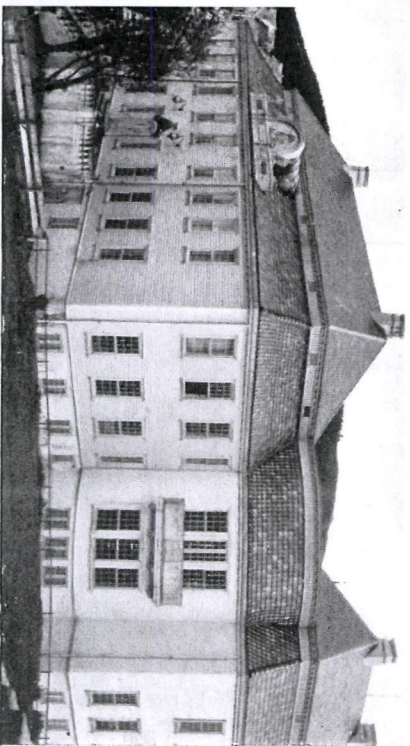
Sunder het de små byene i Farsund med de bebyggelse og foto. Under i Farsund

En kort halvtime kjøring fra Alleén, Lyngdal gjennom Spindlandets små-kupert sørlandstereng — så blir bilen under de stupbratte Jentefjellene og videre over den imponerende 266 meter lange Nordsund bro — som har et hovedspenn på 90 meter — og inn i Farsund.

En sommertur til Sørlandet vil mangle den avgjørende «spiss» hvis den ikke også omfatter et besøk i byen under Varbak og en rundtur på den fargerike vårherres palett som heter Lista. De som først har vært her engang kommer årviss tilbake, de er blitt tryllebundet for livet.

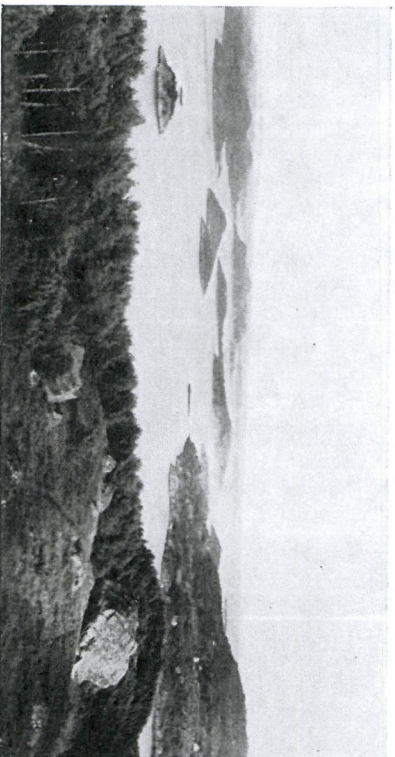
Ønsker du å se ville vestlandske fjord- og fjellformasjoner? Se Framvaren! — Eller ett gløtt av østlandske skogstrakter? Besøk Kjørrelfjordi! — Ønsker du landsbybyggesel? La bilen rulle gjennom Fjerve, Borhaug, Langåker, Slave, Vere og Ore-gårdene! — Eller sørlandsk smådyll? Turen gjennom Spind er en eneste rekke av intime smilende idyll-opplevelser! — Eller kontinentale badestrander? På Lista ligger de lengste og fineste badestrandene i Skandinavia! — Liker du å fiske ørret? På Lista ligger flere ypperlige fiskevann! — Ønsker du å studere Sørlandets storhetstid? I Farsund står det mektige «Husan» og vidner om tidligere tiders rike og blomstrende kultur!

Allså tar vi en tur hit.

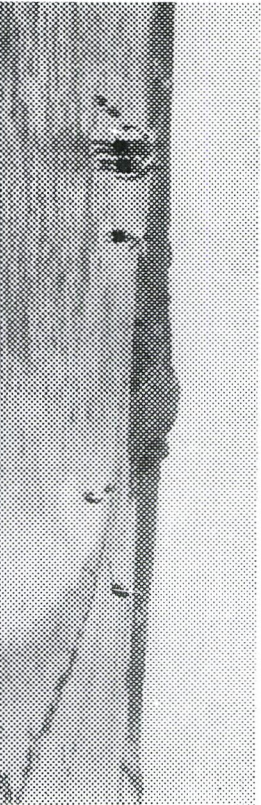
«Husan»

«Husan» er landets nest største trebygning. Paleet har 68 værelser og ble bygget i 1785 av den praktelskende og driftige kjøpmann Jochum Brinch Lund. Nå bor historikeren og domkirkearkitekten Macody Lund på «Husan» og representerer slekten i Farsund.

Innsellingen.

I Varbakskogen går idylliske spaserveier på kryss og tvers, og fra toppen av fjellet har vi en imponerende utsikt som favner milevidt fra Lindesnes i sør og nordover rundt hele det fargemalte flate- og heie-Lista.

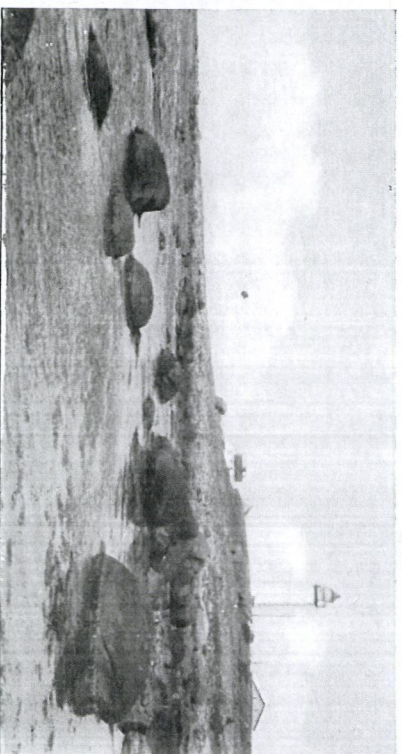

Husebysanden

Vansø kirke.

Som turiststrøk har Lista det uberørtes sjarme. Veien går gjennom små eiendommelige landsbybebyggelser, gjennom bølgende enger og lyngmoer, langs myr og blinke vann. Vibeskrik og havsus bryter stillheten, og i øst ligger hele-Lista i blå dis.

Lister fyr.

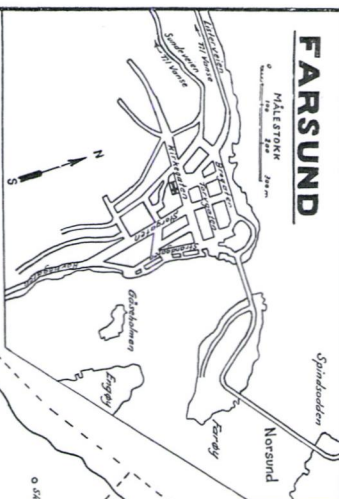
Til Lister fyr fører fin moderne turistvei. På Lista ligger de mest delikate badestrender en kan ønske seg — Lomsesanden (1 km. lang) — Husebysanden (2 km. lang), Hananger- og Kviljosanden (5 km.) og lengere ute Bauskjessanden (2 km.). I lyse buer ligger de der og lytter til sommerhavets småbølger mens solen brenner på himmelhvelvet og vinden såvidt kjeler seg innover sanddynene. Intet stenger for sol og syn. Her er helsebot og hvile å få.

Lomsesanden.

FARSUND

Målestokk 1:50 000

KART OVER FARSUND OG OMEGN

